

KİMYANIN TƏDRİSİNDƏ ŞAĞİRDLƏRİN ZEHNİ FƏALİYYƏTLƏRİNİN İNKİŞAFI ÜSULLARI

P.Ş.Həsənova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, dissertant

Çətin proses olan biliklərin mənimsənilməsi şagirdlərin intellektual imkanlarını, diqqət və iradəsini səfərbərliyə almağı tələb edir. Kimyanın tədrisində şagirdlərin zehni fəaliyyətlərinin inkişaf etdirilməsində müasir təlim texnologiyalarından istifadə edilməsi ön plana keçir. Şagird dərkətmə prosesində əvvəllər əldə etdiyi biliklərdən yaradıcılıqla istifadə edir. Zehni fəaliyyətlərin inkişaf etdirilməsi və biliklərin əldə edilməsi bir-biri ilə bağlı proseslərdir. Zehni fəaliyyət nəticəsində biliyin mənimsənilməsi prosesində şagird yeni bilikləri daha asan əldə edə bilir.

Kimyanın tədrisinin əsas prinsipləri kimyadan məlumatlı və davamətdirici (inkişafətdirici) funksiyalarının həyata keçirilməsidir. Kimyanın əsas anlayış və qanunlarının seçilməsi kimyadan faktiki materialın yadda saxlanması yükünü azaldır. Bunun nəticəsində az miqdarda faktiki materialla daha çox bilik vermək prinsipi həyata keçirilir.

Ümumtəhsil məktəblərində təbiət elmlərinin tədrisi təbiətə aid sistemli biliklə yanaşı, biliklərin mənimsənilməsi yollarını da göstərir. Təbiət elmlərinin tanınmış alimləri şagirdlərə təqdim etdikləri bilikləri mənimsəmələri onların təcrübələrinin nəticəsidir və onlar bu bilikləri müxtəlif zamanlarda mənimsəmişlər. Alimlərin təqdim etdikləri bilikləri şagirdlərin əldə etməsi üçün onlardan zehni fəaliyyət tələb olunur. Başqa sözlə, şagirdlər mənimsədikləri bilikləri yenidən kəşf etmiş olur və onun sevincini yaşayır. Ona görə də kimyadan təlim prosesi şagird üçün maraqlı olur. Şagirdin məqsədyönlü fəaliyyəti onun səmərəli fəaliyyətinə təkan vermiş olur. Zehni fəaliyyətlə mənimsəmə prosesində yadasalma, dərkətmə əsasında yeni elmi fikrin yaradılması və onun üzərində müxtəlif tədqiqatlar aparılması həyata keçirilir.

Ümumtəhsil məktəblərində tədris olunan kimyanın quruluşu və onun tədris prinsiplərindən asılı olaraq zehni fəaliyyət müxtəlif formalarda inkişaf etdirilir. Əldə edilmiş biliklərdən şagirdlərin yaradıcılıqla tətbiq etməsi və onların zehni fəaliyyətlərinin müntəzəm olaraq inkişaf etdirilməsi kimyanın tədrisi prosesində müasir təlim metodlarının tətbiq edilməsi ilə həyata keçirilir. Kimyadan biliklərin əldə edilməsi prosesi üç formada reallaşdırıla bilər.

Birinci formada şagirdlər kimyadan qanunları dərk edir, əldə etdikləri bilikləri sistemləşdirir və tətbiq etməklə özlərində bilik və bacarıq

formalaşdırırlar. Müəllim fənlərarası əlaqədən istifadə edərək buna misal göstərə bilər. Coğrafiya fənnindən Kür çayının hərəkət sürəti, fizikadan bərabərsürətli düzxətli hərəkət, kimyadan homogen reaksiyanın sürətinin hesablanması və s.-ni misal göstərmək olar.

İkinci formada şagirdlər əldə etdiyi biliklərdən verilmiş tapşırığı həll etmək üçün istifadə edirlər və onlar əlavə bilik mənbələrindən də istifadə etməklə uğurlu fərziyyə irəli sürürlər. Ona uyğun əməliyyatları aparmaqla əhatəli şəkildə tətbiq edirlər.

Üçüncü formada şagirdlər kiçik qruplarla və kollektivlə qarşıya çıxan problemləri həll etdikləri üçün bu tədris vahidinin daha məhsuldar mərhələsi olur. Bu cür tədris fəaliyyəti əsasən dərşdənəxaric (sinifdənəxaric) işlərdə tətbiq edilir. Bunun üçün şagirdlər əlavə bilik mənbələrindən istifadə etməklə plan tərtib edirlər. Tərtib edilmiş plan üzrə şagirdlər laboratoriya təcrübələri, praktiki məşğələlər aparırlar, sonra əldə edilmiş nəticənin doğruluğu yoxlanılır və bunlar əsasında referatlar hazırlanır.

Tədris prosesində və dərşdənəxaric işlərdə situasiya tipli məsələlərin tətbiqi şagirdlərin zehni fəaliyyətlərinin inkişaf etdirilməsinin ən yaxşı formalarından biridir. Tanınmış kimya müəllimlərinin iş təcrübələrinin analizi onların bu cür işə xüsusi əhəmiyyət verdiyini əks etdirir. Problemlə yaradıcı məsələlərin həlli prosesində şagirdə tam müstəqillik verilir, onun əldə etdiyi biliklər əsasında yeni, daha səmərəli həll üsulu irəli sürməyi təklif edilir. Şagirdlərdə məsələ həll etmək bacarıqları formalaşdıqdan sonra onlar təklif olunan məsələlərlə yanaşı yeni məsələlər də tərtib edə bilərlər. Şagird problemlə-yaradıcı məsələləri həll edərkən səbəb-nəticə əlaqələrindən başqa ona məlum olmayan yeni əlaqə formalarını da müəyyən edir, daha doğrusu, yeni biliyi özü tərtib etmiş olur. Bu da şagirdin zehni fəaliyyətinin piki hesab olunur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. О.С.Зайцев. Методика обучения химии. Москва, Гуманитарный издательский центр. Владос, 1999, 382 с.
2. М.М.Аббасов, Н.Ə.Абиşов və б. VIII siniflər üçün kimyadan müəllimlər üçün metodik vəsait. Bakı, Aspoliqraf, 2017, 84 s.

П.Ш. Гасанова

Методы развития умственной деятельности учащихся при обучении химии

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена значимости применения современных технологий в образовательный процесс с целью развития интеллектуальной деятельности учащихся.

P.Sh. Gasanova

Methods for the development of mental activity of students in chemistry

SUMMARY

The article was dedicated to the importance of the application of modern teaching technologies in the educational process in the development of students intellectual activity.

Açar sözlər: biliklərin mənimsənilməsi, yaradıcı tətbiqetmə, fənlərarası rabitə, məktəbdənkənar fəaliyyət, zehni fəaliyyət.

Ключевые слова: усвоение знание, творческое применение, межпредметные связи, внеурочные дела, умственной деятельность.

Key words: mastering knowledge, creative application, intersubject communications, extracurricular activities, mental activity.